
Bernaras IVANOVAS

*Lietuvių Tautos
šventė Kaune
1926 m. gegužės 15 d.
ir jos atgarsiai
to meto spaudoje*

Tarpukario Lietuvoje vyko aktyvūs lietuvių tautinės tapatybės raidos procesai. Iškilo tautinės valstybės, tautinio pašaukimo bei santykių su kitomis tautinėmis grupėmis klausimai. Atsakant į šiuos klausimus buvo svarbūs ne tik politiniai sprendimai (konstitucijos ar įvairių įstatymų pavidalu), publicistika (straipsniai spaudoje) ar politinės filosofijos tekstai (J. Dambrausko, S. Šalkauskio ir pan.), bet ir įvairios tautinės šventės. Jų svarba buvo išties ypatinga: renginių metu visuomenės nariai bene geriausiai galėjo pajusti tai, ką reiškia modernios tautos tapimas. Taip pat, be socialinės mobilizacijos ar integracijos, tautinės šventės atliko reikšmingą istorinės atminties formavimo darbą. Pastarasis neatsiejamas ir nuo kitos svarbios užduoties: valstybės išorinių orientacijų (santykių su kaimyninėmis valstybėmis) suvokimo bei vertinimo pateikimo visuomenei.

Nuo švenčių neatsiejamas ir naujų tautinių tradicijų atsiradimas bei ankstesnių puoselėjimas: pasikartojantys švenčių ritualai sukuria tautinės tradicijos raidos dinamiką, leidžiančią susieti dabartį ir praeitį, kartu drąsiau žvelgti į modernios tautos ateitį.

Švenčių metu gana gerai atsiskleidė ir savaiminis vienybės (nuoširdaus patriotizmo) jausmas, kuris bene ryškiausiai iškilo būtent įvairių tautinių švenčių metu. Pastarosios šį jausmą ugdė ne tik per išorines artikuliacijas ar verbalinius pranešimus, tautinės šventės sutvirtino gilų tautinio tapatumo, bendruomeniškumo suvokimą. Minėtieji momentai gana gerai atsiskleidžia 1926 m. gegužės 15 d. Tautos šventėje, atvėrusioje ne tik tautinės kultūros, kovos už nepriklausomybę, bet taip pat žmogaus teisių ir laisvių, tautos suvereniteto ir demokratinės konstitucijos idėjas.

Savo tyrime pasiremsiu lyginamuoju analitiniu ir aprašomuoju metodais.

Juos naudosis visų pirma analizuodamas įvairių ideologinių srovių spaudą, bandydamas atskleisti pačios šventės sampratą bei reikšmę to meto visuomenei. Greta pabandyčiau atskleisti ir pačios šventės vyksmą.

* * *

Gegužės 15 d. Tautos šventė turėjo išskirtinę reikšmę tarpukario Lietuvos visuomenei (ji vadinta ir Nepriklausomybės švente, t. y. buvo prilyginta vasario 16 d. iškilimams¹), tačiau po 1926 m. perversmo situacija pasikeitė, kadangi gegužės 15 d. buvo asocijuojama ne tik su Lietuvos kariuomenės tapsmu, bet ir su vadinamąja „seimokratija“, t. y. seimo reikšme. Tad 1926 m. vykusios iškilmės turėjo ištis išskirtinę simbolinę reikšmę, nes kiti metai ženklino tiek demokratijos, tiek Steigiamojo Seimo veiklos užmarštį.

Vis dėlto akivaizdu, jog ir 1926 metais ši šventė skirtingų politinių srovių spaudoje vertinta nevienodai. Ypač mažai dėmesio šiam reikšmingam lietuvių tautai įvykiui skyrė socialdemokratų leidinys, kurio svarbiausias gegužės akcentas būdavo ne 15-toji, bet 1-oji. Būtent ši šventė „Socialdemokrate“ būdavo nušviečiama plačiausiai, nurodant net ir smulkiausias detales. 1926 m. šiuo požiūriu taip pat netapo išimtimi: aprašyti du didžiuliai mitingai Kaune („Liros“ salėje ir miesto Rotušėje), taip pat daug dėmesio skirta susidūrimams su policija bei konfrontacijai su valdžia.² Tuo tarpu Valstiečių liaudininkų srovei atstovaujancios „Lietuvos žinios“ Tautos šventei skyrė daug vietos, tačiau kalbėta formaliai, t. y. buvo pateikiama visa šventės chronologija be jokio įvykio reikšmės įvertinimo.

Katalikiškąją srovę reprezentuojantis „Rytas“ Tautos šventei skyrė kur kas daugiau dėmesio. Be gausios antilenkiškos retorikos, „Ryto“ autorius J. Žagaras pažymėjo: „Broli, lietuvi, kodėl tu šiandien toks linksmas, taip šventiškai nusiteikęs? (...) Tu žinai kodėl, aš taip pat – šiandien Tautos Šventė, šiandien mūsų laimėjimo atminimo diena, šiandien pasiryžimo, pasižadėjimų valanda. Pavergta tauta laisvę įgijo, priešų smaugiama Lietuvos dvasia išliko gyva, numetęs priešpaudos jungą, lietuvis tarė plačiam pasauliui savo žodį; lietuvis – garbingų tėvų ainis“.³ Kartu galime pažymėti, jog „Ryte“ mes nerandame jokių konkrečių faktų apie 1920 m. įvykių paminėjimą. Galime padaryti prielaidą, jog tai nėra atsitiktinumas, bet katalikiško leidinio pozicija ir neigiamas seimo darbo vertinimas apskritai. Tiesos dėlei reikia pažymėti, jog greta J. Žagaro teksto yra publikuotas kitas straipsnis, kuriame dėstomos mintys dėl kažkokių priešasčių

¹ Šiandien gegužės 15 d. Lietuvos Nepriklausomybės šventė. *Lietuvos Žinios*. 1926 m., nr. 111, p. 1.

² Pirmoji gegužės Lietuvoje. *Socialdemokratas*, 1926 m., nr. 331, p. 3.

³ Žagaras J. Tautos šventėi. *Rytas*, 1926 m., nr. 107 (699), p. 1.

tiesiogiai su Tautos švente nesiejamos. Šis straipsnis buvo pavadintas „1920–1926. Šeši metai demokratijos“. Pastarojo autorius J. Toleišis daug dėmesio skiria demokratijos raidai Lietuvoje per pastaruosius šešerius metus, kalba apie koalicijų sudarymo specifiką bei partijų veiklą. Nors straipsnyje demokratiniai procesai vertinami pozityviai, tačiau greta galima pastebėti tam tikrą skepticizmą, visų pirma nukreiptą į seimo bei partijų veiklą.⁴

Tautininkų „Lietuva“ gegužės 15 d. iškilmėms taip pat skyrė vietos, tiesa, straipsnis nedidelis, įdėtas tik 5-ame puslapyje. Skaitant jį ryškėja dvilypumo jausmas: viena vertus, yra pasakoma daug tikslių vertinimų bei sudedami visi svarbiausi renginio akcentai; tačiau, kita vertus, straipsnis dvelkia skepticizmu tiek dėl pačios šventės formalizavimo, tiek dėl „seimokratiško“ jos turinio.⁵ Galime teigti, jog šia prasme tiek tautininkų, tiek krikščionių-demokratų mintys siejasi.

Vis dėlto išsamiausią ir bene konkrečiausią Tautos šventės sampratą aptinkame „Kario“ laikraštyje. Viename gegužės 15 d. skirtame straipsnyje šventė įvardijama kaip „Seimo ir kariuomenės“. Toliau autorius pateikia paaiškinimą: „Gegužės mėn. 15 d. sueina šešeri metai, kai susirinko Lietuvos Steigiamasis Seimas, ir septyneri metai, kai išėjo pirmas mūsų kariuomenės įsakymas. Nors tikroji įsakymo pasirodymo diena tenka 1918 m. lapkričio m. 23 d., tačiau blogas rudens oras ir nereikalingos išlaidos, kurios apsunkintų mūsų išdą, apvaikščiojant tas šventes skyrium, verčia jas švęsti drauge. Be to, tai pačiai dienai tenka dalis iškilmių, skiriamų Nepriklausomybės, Vasario 16 d. šventei. Tuo būdu gegužės 15 d. apvaikščiojamoji šventė yra viena didžiausių ir brangiausių“.⁶ Toliau publicistas klausia: „Ar iš tikrųjų taip yra? 1920 m. gegužės 15 dieną sakome: susirinko Steigiamasis Seimas. Ką tai reiškia? Tai, kad tą dieną buvo atskleistas pirmas mūsų valstybės parlamentinio gyvenimo puslapis. Iki tol mes turėjome Valstybės Tarybą, kuri paskelbus Lietuvą nepriklausoma valstybe, sutraukė ryšius su didžiulėmis valstybėmis, pasakė visam pasauliui, kad Lietuva yra gyva, nori laisvai ir savarankiškai tvarkyti savo tolesnį gyvenimą ir kad nepripažįsta toliau smurtininkų valios, kuri jai buvo maskolių primesta, mūsų kraštą pastariesiems pagrobus. Tačiau Valstybės Taryba nepasakė ir negalėjo, žinoma, pasakyti, kokia ta valstybė turės būti, kaip ji bus valdoma: ar karalius per savo valdininkus tvarkys kraštą, ar patys žmonės per savo atstovus. Žodžiu, Lietuvos Valstybės sutvarkymo pagrindus turėjo kas tai sustatyti, parūpinant šiam tikslui atitinkamus įstatymus. Tą darbą ir atliko Steigiamasis Seimas. Jis surašė Konstituciją, kitaip sakant, pagamino tą pagrindinį ratą, kuris tartum laikrodžio didysis ratas suteikė visam valstybės mechanizmui judėjimo kryptį ir

⁴ J. Toleišis 1920–1926. Šeši metai demokratijos, *Rytas*, 1926 m., nr. 107 (699), p. 1.

⁵ Gegužės 15, *Lietuva*, 1926 m., nr. 107 (2196), p. 5.

⁶ Lt. Garbė žuvusiems dėl Lietuvos Nepriklausomybės Didvyriams. Garbė Seimui! Valio Vyriausybei! *Karys*, 1926 m., nr. 20, p. 165.

vagą“.⁷ Baigdamas dėstyti mintis, straipsnio autorius apibendrina sakydamas, jog gegužės 15 d. esmė ta, jog Steigiamasis Seimas per demokratinę konstituciją visą valdžią atidavė visai tautai: „Suglaudę viską drauge turime pasakyti, jog ši šventė, jungdama į vieną mūsų praeities įvykius, Steigiamojo Seimo susirinkimo, kariuomenės įsikūrimo ir Nepriklausomybės šventės dienas, turėtų būti kitaip negu dabar pavadinta. Gegužės 15 d. turėtų būti tautos vienybės šventė. Ne tik dėl to, kad trys įvykiai yra jungiami drauge, bet ir dėl to, kad kiekviena me pastarųjų yra ryškiai iškilus aikštėn mūsų genčių vienybė, kuri viena padėjo mums atsikratyti jungo ir sukurti Laisvą ir Nepriklausomą Lietuvą“.⁸ Kitaip tariant, autoriaus vertinimu, tikroji tautos vienybė yra neįmanoma be laisvės ir demokratijos. Šie žodžiai išties skamba pranašiška jau šmežuojant būsimąjo antidemokratinio perversmo šešėliui, perversmo, kuris taip pat aukštai iškeleš tautos vienybės idėją, ją galiausiai praras.

Trumpai pristatant svarbiausių to meto organizacijų leidinius, turime paminėti Lietuvos šaulių sąjungos „Trimitą“. Pastarasis taip pat daug dėmesio skyrė patriotizmo idėjos analizei, kaip ir „Kardas“⁹ ar „Iliustruotoji Lietuva“¹⁰, pateikė nemažai vaizdinės medžiagos. Vis dėlto svarbiausiu „Trimito“ akcentu tapo publikuoti jautrūs ar net sentimentalūs sveikinimai. Jų autoriai, pavyzdžiui, Lietuvos karo invalidų sąjungos pirmininkas Nainys ar Latvijos aisargų pirmininkas Bolšteins. Tik sveikinimų esmė labai panaši: pagrindinis akcentas – Vilniaus krašto grąžinimo klausimas. Kitaip tariant, sveikinimuose iš esmės kalbama apie tai, jog Tautos šventė turi įkvėpti tiek Lietuvos kariuomenę, tiek Šaulių Sąjungą Vilniaus krašto atsiėmimui ginklu: „Kauno invalidai, minėdami septynerių metų nepriklausomybės sukaktuves, sveikina Tamstos asmeniu visus Lietuvos šaulius ir jų vadus, linkėdami, kad nesvirtų karo ginklas iš šaulio rankos, kol Gedimino bokšte nespūvėsuos mūsų tautos trispalvė vėliava.“¹¹

Trumpai reziumuojant galima pasakyti, jog įvairių politinių srovių spauda iš esmės Tautos šventę vertino kaip reikšmingą tautos vienybę ir patriotizmą skatinantį įvykį. Negalime nepastebėti ir tam tikrų skirtumų: socialdemokratų spaudoje šią dieną stelbė gegužės 1 d., o krikščionys-demokratai bei tautininkai Tautos šventę siejo su „seimokratija“ ar partinėmis rietenomis.

Pabaigoje būtina apžvelgti, kaip buvo organizuota Tautos šventė ir kaip ji vyko. Kaip byloja archyviniai dokumentai, Kauno miesto valdyba šiai dienai teikė išskirtinį dėmesį, lygiai tokį patį kaip ir Vasario 16 d. iškilimėms. Pagrindinis diskusijų objektas – pinigų skyrimas bei sumos dydis. Buvo svarstoma, ar verta puošti visą miestą, ar apsiriboti Rotušė, ir tai organizatorių skaičiavimu kainuo-

⁷ Ten pat, p. 166.

⁸ Ten pat, p. 166.

⁹ Gegužės 15 d. Kaune. *Kardas*, 1926 m., nr. 14 (38), p. 213.

¹⁰ Gegužės 15 d. iškilmės Kaune. *Iliustruotoji Lietuva*, 1926 m., nr. 22, p. 173–179.

¹¹ Sveikina šaulius tautos šventės dieną. *Trimitas*, 1926 m., nr. 16, p. 603.

tų tik 300 litų.¹² Vis dėlto gegužės 9 d. posėdyje Kauno miesto valdyba skyrė 3000 litų (nors išnaudota beveik 900 litų), tad buvo nutarta netaupyti Tautos šventės sąskaita bei pažymėta, jog reikia viską organizuoti kuo iškilmingiau.¹³ Prie renginio organizavimo nemaža dalimi prisidėjo ir Lietuvos šaulių sąjunga.

Pats renginys buvo aprašytas gana detalai *Iškilmų komiteto komunikate*, kurį spausdino tiek „Lietuvos žiniuose“, tiek „Ryte“. Jame rašoma:

Primename visų Kauno ir apylinkės organizacijų valdyboms ir prezidiumams, visuomenės ir valdžios įstaigų valdyboms bei p. p. viršūninkams ir šiaip jų nariams ir darbuotojams, kad šeštadienyje, gegužės 15 d., iškilmės, Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo paminėjimui pavestos, laukia visų jų, susibūrimų iškilmėse, kur gyvai ir vaizdiškai galės pasireikšti mūsų laisvės prideramas įvertinimas. Visi norintieji dalyvauti organizuotoj eisenoj prašomi eiti savo organizacijų bei įstaigų eilėse; eiti prašome tvarkingai po 4 kiekvienoje eilėje. Organizacijų bei įstaigų priekyje nešamos jų vėliavos ir kitokios insignijos; po jų eina orkestrai ir chorai. Visos organizacijos susirenka sutartu laiku savo aikštėse ar sau pasirinktose vietose ir prašomos per Parodos gatvę atvykti į Žaliąjį kalną, į Parodos aikštę, į organizacijoms paskirtą vietą ne vėliau 12 val. Visos organizacijos ir įstaigos, kurios organizuotai norės dalyvauti iškilmėse, privalo įsiregistruoti iškilmų komitete penktadienyje, gegužės 14 d. (Šaulių Sąjunga, Laisvės Al. 26 Nr. Telefono 234 Nr.), nuo 9 iki 14 val. ir nuo 16 iki 18 val. ir pranešti savo narių, vėliavų, chorų ir orkestrų skaičių. Taipogi prašoma pranešti, ar organizac. uždės vainiką prie paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę.

Iškilmų komitetas kviečia dalyvauti gegužės 15 d. iškilmėse visas Kauno mokyklos, taip aukštesniąsias, vidurines ir pradedamąsias. Vidurinėms ir pradedamosioms mokykloms Parado aikštėje pavedama vietos Dainų Dienos estradoje, kaip ir perėtais metais. Jeigu gegužės 15 bus karšta saulėta diena, p. p. mokytojų ir vedėjų prašome pasirūpinti, kad jų mokiniams būtų virinto vandens išteklius.

Iškilmingos pamaldos Bazilikoje prasidės lygiai 10 val. 30 min. Vyriausybės, diplomatiniam korpusui, kariuomenės vadovybei ir kitiems garbės svečiams rezervuotos vietos.

Visų tikiųjų bažnyčių klebonams prašoma tą dieną 9 val. 30 min. laikyti iškilmingas pamaldas, kur atskiros organizacijos galės atsilankyti (o Bazilikoje galės tilpti tik organizacijų atstovai).

Kariuomenės parado pradžia 12 val. 30 min. Parade dalyvaus šauliai ir skautai.

Organizacijoms vietas nurodinės tvarką palaikantieji studentai, turintieji žalius ženklus ant kairės rankos.

Automobiliams ir ekipažams kelias į paradų aikštę ir iš ten atgal tėra vienas – Ukmergės plentas.

¹² KAA (Kauno apskrities archyvas). F. 218. A. 1. B. 227 Byla apie paruošimą miesto ir Rotušės vasario mėn. 16 d. ir gegužės mėn. 15 d. šventėms. 1925, l. 2.

Parodos gatvė skiriama organizacijoms vykti ir grįžti atgal. Paradiui praėjus maršu pro Vyriausybės estradą visų organizacijų vėliavos, jas nešančiųjų asmenų ir organizacijų vadovų lydimos sunėšamos vienon vieton iš Paradų aikštės pusės prieš Vyriausybės estradą. Iš kur organizacijų vardu viena prakalba sveikinamas Ekselencija Respublikos Prezidentas.

Sveikinimui pasibaigus vėliauninkai grįžta prie savo organizacijų ir nustatytoji eilė eina per Parodos gatvę į Laisvės Alėją, vėliau pasuka į Daukanto gatvę ir Donelaičio gatvę prie Karo muziejaus. Iškilnių pradžia 2 val. 30 min. (14.30 val.) ligi to laiko visų organizacijų vėliavos sunėšamos iš abiejų pusių prie paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę. Taipogi sueina organizacijų atstovai, nešantieji vainikus. Iškilnės prasideda p. Valstybės prezidentui atvykus. (Kauno orkestras groja Prezidento sutikimo maršą) Šaulių Sąjungos atstovo prakalba. Po jo kalbos choras gieda Rekviem. Choru pagiedojus, vienam karo orkestrui grojant gedulos maršą, prie paminklo sudedami organizacijų vainikai nurodyta tvarka. Lietuvos himnu, kurį pagros karo orkestras Laisvės varpui skambant, oficialios šventės iškilnės baigiasi. Lietuviais esame mes gimę orkestrui grojant organizacijos skirstosi (vainikai sunėšami iš vakaro ar tos pat dienos rytą Karo Muziejaus raštine. Vainikai prie paminklo nešami iš Karo Muziejaus didžiųjų durų).

Karo Muziejaus sode bus rezervuoti vietų ir visuomenės organizacijų bei valdžios įstaigų atstovams. Įėjimo bilietus dalins Iškilnių Komitetas (gegužės 14 d. Šaulių Sąjungoje, o gegužės 15 d. Muziejaus raštineje).

Pastaba: Prie tos iškilnių progos numatoma ir dviejų paminklų (Kudirkai ir Daukantui) atidarymas. Apie smulkmenas bus papildomai paskelbta.¹⁴

Komunikatas baigiamas miesto papuošimo klausimu:

Iškilnių Komitetas kviečia visų visuomenės ir valdžios įstaigų valdybas, o taip pat namų savininkus ir visus gyventojus kiek galima gražiau papuošti gegužės 15 dienai (jau nuo 7 val. r.) savo namų ir butų balkonus, langus, vitrinas, duris, namų kertes, vartus. Puošti: žalumynais, lapų vainikais, gelėmis, drapiruotėmis, kilimais, paveikslais, vėliavomis, vakaro metu (nuo 8–9 val.) paruošti iliuminaciją.

Miesto gražus papuošimas teikia visoms iškilnėms gražiausios nuotaikos ir vaizdžiai pareiškia, jog miesto piliečiai tą dieną tikrai širdimi švenčia.¹⁵

Kaip rodo vaizdinė medžiaga, miestas valdžios ir gyventojų pastangomis buvo papuoštas labai iškilmingai, o tai savo ruožtu byloja apie aukštą visuomenės sąmoningumą bei istorinės atminties svarbą.

¹³ Ten pat, L. 3.

¹⁴ Iškilnių komiteto komunikatas. *Lietuvos žinios*. 1926 m., nr. 110. p. 3.

¹⁵ Ten pat, p. 3.

* * *

Trumpai reziumuojant 1926 m. gegužės 15 d. Tautos šventės atgarsius galima padaryti kelias išvadas:

1. Skirtingos Lietuvos politinės srovės Tautos šventę vertino nevienodai: vienu atveju tai lemdavo socialistiniai idealai, kitu – kritinis požiūris į demokratinę Lietuvos valdžią.

2. Gegužės 15 d. šventė buvo prilyginta vasario 16 d. iškilimėms, o pats šventės turinys suvoktas kaip demokratinės-tautinės Lietuvos kūrimas.

3. Svarbus šventės leitmotyvas – Vilniaus krašto gražinimas, net panaudojant karines pajėgas.

4. Kauno miesto valdyba gegužės 15 d. šventei skyrė ypatingą dėmesį – apie tai byloja numatytos finansinės lėšos bei Iškilimų komiteto kruopštus organizacinis darbas.

Bernaras Ivanovas

LITHUANIAN NATIONAL FESTIVAL
HELD ON THE 15TH MAY, 1926 IN
KAUNAS AND COMMENTS ABOUT IT
IN CONTEMPORARY PRESS

Abstract

Lithuanian national festival organized on May 15th had an exceptional importance in the inter war Lithuania. On the one hand, the celebration was symbolic of the creation of the Lithuanian army. On the other hand, the first Lithuanian Parliament started its work on the same day – May 15th in 1920. Generally, the event was seen as a celebration of the Lithuanian democracy.

Different Lithuanian political parties had their own attitude towards the national festival. Left wing parties had socialistic ideals and national festival was not very important for them, whereas right wing parties did not approve of the democratic tendencies in Lithuania at all. Despite that, the Lithuanian society and government had paid special attention to this day which shows us high civil consciousness of the Lithuanian nation of those times.

Gauta: 2008 04 29